

СВІТОГЛЯДНІ ПРИНЦИПИ ЯК ВИРАЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ ІЄРАРХІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

IDEOLOGICAL PRINCIPLES AS AN EXPRESSION OF THE VALUE HIERARCHY SOLDIER

Курись В.З.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена філософсько-правовому дослідженню світоглядних принципів як вираженню ціннісної ієрархії військовослужбовця. Акцентовано увагу на тому, що значення світоглядних принципів для військовослужбовця полягає у тому, що вони є своєрідними орієнтирами у його професійній діяльності, яка полягає у захисті людини, забезпеченні стабільності у суспільстві та охорони держави.

Ключові слова: аксіологія, військовослужбовець, гібридна війна, держава, людина, суспільство, філософія права.

Статья посвящена философско-правовому исследованию мировоззренческих принципов как выражению ценностной иерархии военнослужащего. Акцентируется внимание на том, что значение мировоззренческих принципов для военнослужащего состоит в том, что они выступают своеобразными ориентирами в его профессиональной деятельности, которая заключается в защите человека, обеспечении стабильности в обществе и охраны государства.

Ключевые слова: аксиология, военнослужащий, гибридная война, государство, человек, общество, философия права.

The article is devoted to the study of the philosophical and legal principles as the ideological expression of the value hierarchy soldier. The attention to the fact that the value of philosophical principles for the serviceman is that they are the original reference in his professional activity, which is to protect human, ensuring social stability and protection of the state.

Key words: axiology, soldier, hybrid warfare, government, people, society, philosophy of law.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті людина має багато можливостей для самореалізації, самоутвердження, формування себе як особистості. Здебільшого у минулому залишилися упередження, пов'язані зі статтю, походженням, віросповіданням, рівнем освіти. Проте основним здобутком, на нашу думку, є визнання за кожною людиною можливості вчиняти вибір. Беручи за основу власні вполювання, нахили, роздуми, людина може обирати манеру та стиль поведінки, який їй імпонує, тобто вільно виражати свій світогляд. Однак поряд зі здобутками з'явилися і певні обмеження, накладені стрімкими темпами розвитку суспільства. Аби отримати певні блага, людина повинна виконувати сукупність певних дій: поводитися правослужняно, дотримуючись вимог та приписів нормативно-правових актів, в обмін на гарантії захисту та безпеки з боку держави; багато працювати і поряд із цим постійно займатися самоосвітою, аби залишатися затребуваним та конкурентоспроможним фахівцем на ринку праці для досягнення матеріального благополуччя, фінансової незалежності.

Таких прикладів, які є актуальними для сучасної людини, можна навести чимало. Незмінним залишається лише той факт, що кожна людина буде власну поведінку відповідно до свого світогляду, кладучи в її основу принципи, які становлять її ціннісний універсум.

Стан дослідження. Наявні сьогодні дослідження проблеми формування військовослужбовця зосереджені основним чином на висвітленні її окремих вимірів, переважно – військового, соціологічного, психологічного, фізіологічного вишкোলів особистості фахівця. Тому необхідно зупинитися на розкритті гносеологічних засад становлення військовослужбовця та здійсненні системного філософсько-правового аналізу світоглядних принципів як вираження ціннісної ієрархії військовослужбовця, розгляд якого і є основною метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Саме тому здобуття Україною незалежності значно розширило можливості людей, адже було взято курс на побудову громадянського суспільства та правової держави. Разом із цим постала проблема необхідності швидкої адаптації людей до нових реалій життя – проблема переорієнтації та часткової зміни світогляду.

Чи не найважче цей процес відбився на військовослужбовцях, адже поряд із матеріально-технічними, фінансовими проблемами Збройних Сил України вимоги до їхньої професійної підготовки та ціннісних орієнтацій лише зростають. Такі питання є актуальними через появу у світі щоразу нових загроз як окремішій людині, так і суспільству, державі.

У науці є необхідна теоретична база для подальшої розробки питань соціалізації військовослужбовців, однак чимало питань все ще потребують ґрунтовного вивчення та осмислення. Значення цього процесу важко переоцінити, оскільки «соціалізація офіцера Збройних Сил України має бути спрямованою на а) адаптацію офіцера до специфічних умов діяльності військової організації, освоєння службово-професійних ролей, засвоєння нормативного регулювання всіх сфер військово-службової діяльності; б) інтеграцію всередині контактної соціальної спільності (взвод, рота, колектив офіцерів військової частини, штабу тощо), визначення свого правового статусу у груповому просторі; в) засвоєння правових норм, цінностей, правових традицій тощо, перетворення їх на внутрішні, інтеріоризовані регулятори правової поведінки всередині соціальної спільності; г) орієнтацію у правовому просторі шляхом формування власної системи ціннісних установок, стратегічних життєвих цілей і засобів їх досягнення у багаторівневій перспективі» [1, с. 113].

На нашу думку, полегшити процес соціалізації військовослужбовців, а разом і сприяти утвердженню світоглядних принципів можна шляхом:

1) підвищення рівня ідеологічного виховання. «Основними завданнями ідеологічної роботи є:

– формування в особового складу Збройних Сил свідомого розуміння державної політики у військовій сфері, виховання патріотизму, особистої відповідальності за захист Вітчизни, вірності Конституції України, Військовій присязі, Бойовому Прапору, бойовим традиціям, сміливості і мужності, готовності до самопожертви в ім'я Батьківщини;

– підтримка морально-психологічного стану військовослужбовців і цивільного персоналу на рівні, що забезпечує виконання завдань, покладених на Збройні Сили;

– формування в особового складу цілісного світогляду та активної життєвої позиції;

– сприяння формуванню позитивного іміджу Збройних Сил у суспільстві та посилення їх авторитету;

– згуртування військових колективів, формування у військовослужбовців і цивільного персоналу особистих якостей, які забезпечують бездоганне виконання ними службових обов'язків, дотримання військової та трудової дисципліни;

– створення належних соціальних і правових умов життєдіяльності військовослужбовців і цивільного персоналу, забезпечення їх соціально-психологічної адаптації до специфічних умов і характеру виконання службових обов'язків;

– формування сприятливої суспільно-політичної обстановки в місцях дислокації військових частин;

– формування у військовослужбовців морально-психологічної стійкості, надання їм необхідної психологічної допомоги;

– захист військовослужбовців та цивільного персоналу від негативного інформаційно-психологічного впливу» [2, с. 152].

2) демократизації середовища у ЗСУ через певне обмеження влади командирів, залучення військовослужбовців до участі в соціальних проєктах, в обговоренні поточного стану справ у військовому з'єднанні;

3) узгодженості впливу різних соціальних інститутів на військовослужбовців шляхом пропагування однакових цінностей, пріоритетів, мети служби;

4) спонукання військовослужбовців до постійної самоосвіти та самовдосконалення через розкриття їхніх здібностей, нахилів, сильних сторін шляхом роботи із практичними психологами.

Сьогодні важливо правильно оцінити масштаби духовної кризи, що охопила суспільство та створила нові світоглядні орієнтири, далекі від традиційних норм та загальнолюдських цінностей. На основі такої оцінки необхідно створити засади для утвердження у свідомості військовослужбовців тих принципів та цінностей, які сприятимуть якісному несенню служби із забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави.

Для того щоб виявити світоглядні принципи, які слугують вираженням ціннісного універсуму військовослужбовця, спершу необхідно з'ясувати, якими рисами має володіти військовослужбовець.

До прикладу, Г.О. Ковальська на основі анкетування мобілізованих військовозобов'язаних з'ясувала, якими рисами, на їхню думку, повинен володіти ідеальний військовослужбовець. Опрацювавши отримані дані, дослідниця дійшла висновку, що «ідеальний військовослужбовець має вміти приймати себе як особистість, виконувати свій обов'язок, бути готовим захищати батьківщину. Повинен усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик. У стресовій ситуації проявляти самоконтроль, чітко дотримуватися наказів керівництва, вміти мобілізуватися у стресових ситуаціях. Володіти такими особистісними рисами, як добросовісність, рішучість, енергійність, впевненість та відчуття справедливості, бути схильним до інтровертності» [3, с. 70]. Виховання у собі саме таких рис дасть змогу військовослужбовцю сформувати ті світоглядні принципи, які стануть вираженням його ціннісного універсуму та сприятимуть якісному несенню служби.

Ми можемо виокремити ті риси характеру особистості, які необхідні військовослужбовцям для якісного несення служби із захисту громадян та держави від певних негативних явищ та загроз їхній безпеці. Риси характеру людини впливають на формування світоглядних принципів так само, як і світоглядні принципи сприяють вихованню у людини тих чи інших рис характеру. Тобто коли людина усвідомлено вирішує «прийняти» певний прин-

цип у свій ціннісний універсум, вона тим самим свідомо акцентує увагу на вихованні в собі тих рис характеру, які необхідні для щоденного послуговування цим принципом. І навпаки, сукупність певних рис характеру дозволяє людині використовувати або категорично відмовитися від певних принципів.

Велику роль у формуванні світоглядних принципів відіграє виховання. «Виховання – процес систематичного цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особистості з метою підготовки її до виробничої і культурної діяльності» [4, с. 79]. Значення впливу виховання на людину важко переоцінити, оскільки саме виховання сприяє:

– створенню засад для формування життєвих цінностей, світоглядних принципів;

– формуванню діяльності, яка покликана чинити позитивний вплив на становлення особистості;

– виконанню своєрідної превентивної функції щодо зовнішніх негативних впливів на процес формування особистості.

На думку Г.І. Фініна, «у військовому середовищі на світогляд воїна мають виховний вплив дві групи умов. Перша – соціальні, різновидами яких є військові колективи, бойова і гуманітарна підготовка, військові ритуали, суспільна робота, цивільне середовище гарнізону. Друга – матеріальні, різновидами яких є матеріально-технічні умови навчання, виховання, відпочинку особового складу, розпорядок дня військової частини та його насиченість, військова техніка і бойове озброєння, клімат та ін.» [5, с. 29].

Світоглядні принципи – це засади формування, розвитку, функціонування особистості, які є виразником її ціннісного універсуму. Усі світоглядні принципи можна поділити на три групи, такі як:

1) загальнолюдські принципи, продиктовані традиційними вимогами моралі та права;

2) принципи, властиві людині, з урахуванням особливостей її типу особистості;

3) принципи, виникнення яких зумовлене професійною діяльністю людини.

Власне, поєднання цих трьох груп принципів і становить ціннісний універсум особистості, характеризуючи її та стаючи своєрідним мірилом вчинення чи уникнення здійснення певних учинків.

Загальнолюдські принципи – це правила поведінки, які створювалися впродовж тривалого часу і виражають цінності та норми, властиві всім людям. Із розвитком людства та суспільства ці принципи знайшли вираження у моралі, яка згодом стала основою для формування права як сукупності правил взаємодіяння людей. «Мораль визначається як відома сукупність історично створених та розвинутих поглядів, принципів, переконань і заснованих на них норм поведінки, які регулюють відносини людей у суспільстві, державі, сім'ї, колективі. Мораль має внутрішній і зовнішній аспекти. Перший виражає глибину усвідомлення індивідом свого «Я», тобто громадянського обов'язку, відповідальності, духовності. Це те, що називається совістю – здатністю до самооцінки і самоконтролю. Другий аспект – конкретні форми прояву цих якостей. Ці два аспекти тісно пов'язані між собою. Співвідношення між правом і мораллю непросте» [6, с. 44]. Мораль та право щоденно впливають на особистість через систему своїх норм і приписів. Із часом у свідомості людини формуються певні принципи та моделі поведінки, санкціоновані суспільством (через мораль) та державою (через право).

Однією з основних умов засвоєння загальнолюдських принципів є їх прийняття у свою поведінку, керування ними у здійсненні вчинків. Тобто соціальні норми людина приймає як особистісні, проходячи тим самим процес інтерналізації. Умовно його можна поділити на такі етапи, як:

1) етап знайомства та засвоєння фундаментальних принципів, норм та цінностей;

2) формування власної системи принципів, які покладені в основу поведінки;

3) усвідомлений процес створення лінії поведінки шляхом контактування із суспільством;

4) постійне самовдосконалення та самоконтроль особистості за своєю поведінкою на предмет дотримання інтерналізованих норм та принципів.

Для української молоді (14–35 років) процес засвоєння загальнолюдських принципів, цінностей та пріоритетів проходить доволі успішно, попри численні соціально-економічні проблеми, з якими стикаються молоді люди. Традиційно на першому місці для українців є цінності, пов'язані з сім'єю. Народження, виховання, освіта дітей стоїть на першому місці для жінок та на другому для чоловіків. Другим пунктом є робота та улюблена справа. На третій сходинці для молодих людей у нашій державі – можливість заробляти достатню кількість грошей. На такий розподіл цінностей та пріоритетів, безперечно, має вплив менталітет українського народу, його традиції, а також соціально-економічне становище України та ті проблеми, з якими стикаються молоді люди в нашій державі.

Загальнолюдські принципи є своєрідним ядром для формування особистості. Вони закладають основу, на яку згодом, у процесі розвитку, нашаровуються інші принципи, використання яких зумовлене об'єктивними та суб'єктивними причинами, та разом формують ціннісний універсум особистості.

Принципи сучасної людини є своєрідним відображенням її типу особистості. Говорячи іншими словами, психологічні та соціальні особливості людини, які визначають спосіб життя, впливають на формування її принципів.

Психологічні особливості людини здебільшого характеризують її поведінку, реакцію на певні ситуації. Визначення психотипу для військовослужбовців є важливим, адже дасть змогу як самому військовому краще пізнати себе, так і його командирам та товаришам по службі зрозуміти його, оцінити можливості конкретної людини у виконанні того чи іншого завдання, розташувати сили у підрозділі таким чином, щоб віддача була максимальною.

На особистість як істоту соціальну має вплив як мікросередовище, так і макросередовище, які тісно взаємодіють між собою та взаємодоповнюють одне одного. Соціальні особливості людини мають системний вплив на особистість і на формування її принципів. Цей процес відбувається за допомогою таких чинників, як:

1) людська діяльність – завдяки діяльності людина освоює навколишній світ. Діяльність є своєрідною спонкою до взаємодії та спілкування з іншими людьми. На цій основі людина виробляє для себе певні критерії, норми, принципи, якими вона користується у повсякденному житті, під час здійснення стандартних щоденних дій і в неординарних ситуаціях;

2) взаємодія особистості і соціуму. Систему «особистість та соціум» можна охарактеризувати як процес безперервної взаємодії. Така взаємодія відбувається шляхом входження

людини до соціуму – соціалізації, а згодом – відтворення отриманого досвіду у своєму мікросередовищі – сім'ї, компанії, колективі. Безперечно, що цей процес є двостороннім, оскільки саме мікросередовища (наприклад, сім'я) і формують макросередовище (суспільство);

3) особиста активність. Активність людини полягає у постійній взаємодії з соціумом, сприяє формуванню її власного «Я», розвитку як особистості, усвідомленню себе як особи, відповідальної за своє життя, свій вибір та його наслідки. Активна людина сама обирає для себе соціальні умови життя, пасивна – живе в тих умовах, у яких опинилася завдяки певним обставинам;

4) вибірковість. Вибірковість дає змогу особистості на основі власного досвіду, системи цінностей, принципів та норм обирати модель поведінки, яка є прийнятною для неї. Як окремі вчинки, так і поведінку в цілому вона аналізує з позиції власних ціннісних орієнтацій, узгоджує зі своїми світоглядними принципами, переконаннями і лише після цього здійснює моральний вибір. «Моральний вибір є чітко дуалістичним: або добро, або зло. Золотої середини немає. Найвищі здобутки людської моралі належать до категорії «добро», все протилежне входить до категорії «зло». Людина повинна не тільки вчиняти добре, бо так вимагає громада та держава, а й усвідомлювати необхідність чинити добро задля досягнення особистого та суспільного блага» [7, с. 27–39].

Отже, тип особистості має значний вплив на формування світоглядних принципів людей як цивільних, так і військових [8, с. 199]. Залежно від того, чи прийме людина себе як істоту, повністю сформовану психологічно, та наявні соціальні умови, чи прагнучиме самовдосконалення та покращення таких умов, залежатимуть і ті принципи, якими вона керуватиметься, обираючи активність або пасивність.

Третю групу світоглядних принципів становлять принципи, виникнення яких зумовлене професійною діяльністю людини. На певному етапі розвитку особистості вплив професії та мікросередовища трудового колективу є надзвичайно серйозним. Професія несе певні вимоги не лише до людини як фахівця своєї справи, а й до її характеру, особистісних рис та принципів. Так, наприклад, рішучість, швидкість реакції, уміння адаптуватися до складних умов, здатність до продуктивних дій в екстремальних ситуаціях – вимоги, які в деяких професіях допомагають зберегти життя людини.

Висновки. Роль колективу, його традиції, психологічний мікроклімат здійснюють стрижневий вплив на особистість, що формується. Якщо у колективі сповідується загальнолюдські цінності, спостерігається повага до своєї професії, розуміння її значущості для людей та держави, то і молодий фахівець долучиться до такої системи. За протилежних умов молода людина або прагнучиме покинути такий колектив, або просто пасивно виконуватиме свою роботу.

На нашу думку, саме такі три групи принципів формують поняття «світоглядні принципи». Світоглядні принципи є виразником цінностей особистості. Роль світоглядних принципів для військовослужбовця полягає у тому, що вони є своєрідними орієнтирами у його професійній діяльності, яка полягає у захисті людини, забезпеченні стабільності у суспільстві та охорони держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Скуріхін С.М. Особливості правової соціалізації військовослужбовців Збройних Сил України / С.М. Скуріхін // Юридична наука. – 2013. – № 8. – С. 108–115.
2. Романюк І.М. Сучасні аспекти патріотичного виховання в контексті військово-педагогічного процесу / І.М. Романюк, Л.В. Кримець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2013. – Вип. 7. – С. 150–154.
3. Ковальська Г.О. Образ ідеального військовослужбовця в уявленні мобілізованих солдат / Г.О. Ковальська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: Психологічні науки. – Вип. 2. – Том 1. – 2014. – С. 67–71.
4. Тофтун М.Г. Сучасний словник з етики : Словник / М.Г. Тофтун. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.
5. Фінін Г.І. Специфіка формування світогляду майбутніх військових фахівців в умовах глобальної деідеологізації / Г.І. Фінін // Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – № 1 (28). – 2016. – С. 27–35.
6. Бошно С.В. Правоведение: Учебное пособие / С.В. Бошно. – М. : Право и закон, 2002. – 416 с.
7. Бакштановский В. Моральный выбор личности. Альтернативы и решения / В. Бакштановский. – М. : Изд-во политической литературы, 1983. – 224 с.
8. Бліхар В.С. Ієрархія цінностей як життєво-значима засада формування особистості / В.С. Бліхар // Військово-науковий вісник. – 2010. – Вип. 13. – С. 198–207.